

Emilia Zhunich

(Bulgaria, Institute of Art Studies – BAS; Head of the Archive Department at the State Opera of Stara Zagora)

At the Archive Department of the State Opera of Stara Zagora

Abstract: Since the late 2019 the State Opera of Stara Zagora has its own archive department. For the first time in the history of the operatic theater all pertaining documents have been collected in one place. It is quite complicated to reach the department as it is located under the mechanisms used to control the level of the orchestra gate. The good thing about this is that the temperature is almost the same all around the year as it is not affected by the weather conditions outside. At the archive office one witnesses all the periods through which the theater and its staff have lived as well as relics from the early days of the State Opera. Looking at the old documents, one cannot help but start asking oneself questions about those who worked there; neither is it possible not to give those people their due for the love and affection they had for their work and the operatic art.

Keywords: State Opera of Stara Zagora, archive, documents, history

Емилия Жунич

(България, Институт за изследване на изкуствата, БАН и Завеждащ архивохранилище в Държавна опера, Стара Загора)

В архивохранилището на Старозагорската опера

В края на 2019 г. Старозагорската опера придоби собствено архивохранилище, което се надяваме да остане завинаги в нейно владение. Много пъти са премествани документите на Театъра от стая в стая, от място на място, особено след опожаряването на сградата през 1991 г. Част от тях до 90-те години се помещават в канцеларията на помощник-режисьорите – т.нар. „Дневник на представленията“ и „Дневник на артистите“, папки с досиета на постановките, със записки и снимки от премиерните представления, както и с информативни материали за изявени артисти. Този период е онагледен фотографски в статията „Народна опера Стара Загора в юбилейната 1975 година“ (Петков 1975: 30/Петков 1975: 30). Скиците на декори и костюми, чертежи, обиколили производствените ателиета, художник-изпълнителите, гардеробиерите и перукерите, са се събирали от завеждащия постановъчната част, впоследствие някои от тях са намерили място в художествения архив. След опожаряването и по време на ремонта на сградата (1991-2010 година) голяма част от оцелялата документация за художествената дейност на театъра е събрана в една от неизползваните по това време гримборни. Впоследствие, при приключване на възстановяването около 2010 г. и предстоящото пускане на сградата отново в експлоатация, оцелелите до момента хартиени и магнитни носители са качени в преградена част от коридор в северозападната част на театъра, в съседство с настоящата Балетна зала.

В края на 2019 г. всички материали се преместват, този път в подземие на Театъра, източно от уредбите за вдигане и сваляне на пода на оркестрината. Новото архивохранилище не е голямо, достъпът до него е затруднен от наличие на вентилацион-

ни съоръжения, под които човек може да мине само силно приведен, но пък целогодишно температурата е около $20,3^{\circ}\text{C}$ ($16,2^{\circ} - 24,5^{\circ}\text{C}$), влажността на въздуха е в допустимите граници за съхранение на архивни материали. Желанието на директора Огнян Драганов и на завеждащия архивохранилището, д-р Емилия Жунич, е всичко да бъде най-после прегледано, почистено, подредено, описано и при възможност – дигитализирано.

Какво е налице и какво може да се открие тук?

На първо място – техническа и конструктивна документация за сградата, вкл. проектни документи за ателиета, които се е предвиждало да бъдат построени източно от познатата на всички днес сграда на Операта. Не се е стигнало до изграждането им, за съжаление. В интервю след пожара Димитър Димитров, дългогодишен диригент, главен художествен ръководител и директор на Старозагорската опера, споделя, че преди 1991 г. финансовите средства са били налице, но не е имало налична строителна организация, която да реализира строежа; след 1991 г. възникват много строителни фирми, но финансиране липсва.

Изненадващо е, че са запазени документи от първоначалния проект от 1956 г. До преместването в новата сграда е известно само едно графично изображение на идейния проект, поместено на 21 януари 1956 г. в старозагорския вестник „Септември“ (Христов 2021/Hristov 2021), придружено от описание за предвижданите помещения, брой места, технически параметри и пр. Според тази скица, сградата прилича на Миланската „Ла Скала“ – с типичен фронтон и колонада пред входа, каквито са напр. и тези на Народния театър в София. Проектът е правен по поръчка на кмета на града (1952-1962) и бивш консул на България в Истанбул Йордан Капсамунов. Бил е възложен на старозагореца, арх. Ив. Драганов, работещ в тогавашната Главна проектантска организация „Главпроект-София“ към Министерството на ком.¹ стопанство и благоустройството. Изпълнен е от проектантите арх. Ив. Драганов, арх. Т. Никифоров и арх. Т. Сачков и през м. април 1956 г. е предаден.

По редица причини, описани в публикации на бившия директор на Старозагорския регионален исторически музей, д-р Светла Димитрова, е бил изработен нов проект за сграда на най-стария извънстоличен оперен театър в България. Проектанти са арх. М. Соколовски, арх. Хаджистойчев (в чертежи с по-късна дата се среща изписването „Х. Стойчев“) и арх. Камиларов. Голяма част от документацията представя хелиографски копия, избледнели от времето и нечетими. Част от тях носят следи от течове, строителни отпадъци, прах и плесен. Запазени са папки с чертежи на електрически, вентилационни, топлопреносни и ВиК мрежи, звуко- и топлоизолации, и тапицерии в съществуващата сграда, конструкторска и проектно-сметна документация. Дали е налице пълна, цялостна документация обаче, могат да преценят само съответни строителни специалисти.

В същия раздел се намират и папки, съдържащи подобни документи, изработвани поэтапно за последвалите ремонтно и ремонтно-възстановителни работи по сградата още след откриването ѝ през 1971 г.

Особена ценност представляват Дневниците на представленията и Дневник – артисти. Най-старите са от началото на 50-те години на XX век. В тях старателно е вписван всеки спектакъл, за някои има и бележки за протичането му; въведена допълнителна номерация отразява поредността на представлението за сезона, но и за постановката. В края на Дневника е разписан афишът по месеци, т.е. всяка една дата

---

¹ Така е напечатано върху самите чертежи: „Министерството на ком. стопанство и благоустройството“; вероятно „комуналното“.

може да се засече на няколко места, както и участниците в конкретното представление. Вероятно впоследствие спектаклите за всеки месец са сбирани, а сумата за реализирането им е нанесена с молив.² Следват страници със списъци на: спектаклите, играни на турне в близки и по-далечни населени места; гастролите на гостуващи артисти с информация от кой театър са, евентуално какви награди и отличия са получили; гастроли на старозагорски артисти по други сцени в страната и/или чужбина; представления в полза на профорганизацията; представления за ученическата публика, за военни подразделения и др.; отделени са странички за дебюти на артистите, в кои роли и на кои дати са участвали в представление. Въпреки че на съответната страница за даденото представление е отразено дали то е премиерно, съответно допълнително въведената номерация е 1/1, в края на книгата следва списък на премиерите за сезона с имената на постановчиците, корепетиторите, концертмайстора, суфльора и участвалите артисти. Отделно за всеки артист са отразени неговите роли, дебюти, дати на участията му, творчески специализации и командировки, промени в категории, награди и отличия, дори промени в имената, което, особено след изтеклите десетилетия, се оказва безценно като информация.

За съжаление, най-старите дневници са от 1954 г., т.е. за периода 1946-1954³ данните са изключително оскъдни. Има съхранени обаче няколко листа „Седмична програма“ от 1946 г.

Това е времето, в което Драган Кърджиев е интерниран в Стара Загора. Впечатляващ е работният график – седем дни в седмицата, от сутрин до късно вечер. Събота и неделя – по две представления, нерядко в друго населено място. Всъщност след освобождаването на Драган Кърджиев от Софийската опера и привличането му в единствения по това време извънстоличен оперен театър, започва истинската професионализация на любителската трупа, както считат редица изследователи. Местните творци са наясно, че в Германия, а и в София, Кърджиев е работил „при условия много по-добри от нашите тук“ и са впечатлени, че нито за момент той не проявява недоволство от нещо или нехайство, немарливост към работата си. Те не само са силно впечатлени. Помощник-режисьорът е респектиран. В своите „Спомени“⁴ той отбелязва, че Кърджиев му е показал какво значи да се отдадеш изцяло на изкуството и какво значи да му служиш предано, сякаш свещенодействаш. Впрочем „Драганов“ е един вид псевдоним – знак за синовна почит, преклонение, признателност към твореца Драган Кърджиев. Защото в оцелели справки със списъчния състав на служителите, изисквани непрекъснато от К.Н.И.К.⁵ след одържавяването на трупата през 1946 г., фигурира името на Никола Динев Маринов - инспициент. Такива са имената и на единствения Никола⁶, завършил „втори випуск на Търговската гимназия“⁷, създадена в началото на 20-те години в Ста-

² Въз основа на тези данни Никола Драганов, първият помощник-режисьор, оповестява, че „на 8 април 1962 г., неделя, ще се състои 3000-ното представление на Старозагорската опера“, използва повода за запознаване на широката общественост с досегашната история на трупата и постиженията ѝ, особено след ширещото се мнение за изоставането ѝ спрямо напредъка на новосъздадените от „народната власт“ оперни театри във Варна, Русе и Пловдив. Пише дописка в местния вестник „Септември“, дава интервю в Радио Стара Загора, непосредствено преди спектакъла чете пред публиката свой „кратък очерк за дейността на операта от основаването ѝ до наши дни“. 3000-ното представление е „Луд гидия“ от Парашкев Хаджиев с присъствие на самия композитор, „други общественици и културни дейци“. В ролята на Илия е Миньо Минев, представил своята интерпретация на образа на всички български оперни сцени, признат за „най-добрия Луд гидия“.

³ В „Оперното дело в Стара Загора“ се разглежда периодът до 1946 г.

⁴ Държавен архив – Стара Загора. Драганов, Никола. Спомени.

⁵ Комитет за наука, изкуство и култура; правописът е според по-стари правила, действащи през 40-те години на XX век; документите се съхраняват във ф. 47 на ДА-Стара Загора.

⁶ Според Главната книга на Търговската гимназия в Стара Загора

⁷ Държавен архив – Стара Загора. Драганов, Никола. Спомени.

ра Загора. Никола Динев Маринов е споменат и като помощник-режисьор във ведомостите за заплатите на служителите. „Н. Драганов“ обаче стои в края на всеки протокол от онези ранни години, който сякаш не е изписван с ръка, а е рисуван. С това име помощник-режисьорът е останал в историята на театъра и града. И в спомените. Разказвали са ми, че бил изключително стриктен. Красноречиво доказателство за това са и водените от него „Дневник на представленията“ и „Дневник на артистите“.

От неговите „Спомени“ научаваме, че се явил на прослушване, бил одобрен за участие в хора, когато трупата подготвяла втората си премиера – „Трубадур“ (24 апр. 1927 г.). Чувствал се избран, щастливец. Отивал на репетициите като в храм. Разказва, че не бил единственият. Всички четели, превеждали, разказвали си един другиму кой какво е намерил, какво е научил – за епохата, за историята, за облеклото на героите, за нравите, докато дойдел техният ред да репетира. Започнал да си записва дати, участия, гастроли. По-късно станал първият помощник-режисьор на Старозагорската опера, когато готвели „Мадам Бътерфлай“ (премиера: 21 март 1942 г.). И първият ѝ историк. Впоследствие всички, които по един или друг повод са записвали спомените си за създаването и за първите две десетилетия от живота на старозагорската трупа, неизменно се позовават на Никола Драганов и „Оперното дело...“ (Драганов 1970/Draganov 1970). Прелиствайки дневниците се вижда, че дълго е търсил подходящия човек, комуто да остави документацията и помощник-режисьорските функции, пробвал е с един, втори, трети... Но са били времена, в които всичко сторено преди 1944 г. се е negliжирало, непрекъснато за всичко е трябвало да се славословят, възхваляват грижите на „народната власт“, включително и за оперното изкуство. Трябвало е да се разчистят всички остатъци от предишните времена, включително документите – снимки, афиши, протоколи и пр. И Никола Драганов предава една част от особено ценните книжа в Регионалния исторически музей, а друга – в наскоро създаденото местно подразделение на Държавни архиви. Така ги е разделил, че която и част да бъде разгърната, да създаде представа на бъдещия евентуален изследовател за стореното. В архивохранилището на театъра са останали Дневниците, някои снимки от представления с описи, на гърба с неговия почерк, и една папчица с докладни, писани за нарушения на реда в театъра или нередности при протичането на дадено представление. Оцеляло е и едно машинописно копие от краткия „очерк за дейността на операта от основаването ѝ до наши дни“, за който вече бе споменато във връзка с 3000-ното представление.

Никой от следващите помощник-режисьори не е оставил толкова стриктно водена документация с толкова старателно подредени подробни данни. Дори за периода 2002-2004 г. липсва Дневник на представленията, а Дневник-артисти отдавна вече не се води. Съответно, имена на артисти като тези на Петър Петров, Николай Николов, Димитър Димитров и др. създават голямо объркване: дали са от трупата на Старозагорската опера, дали са гостуващи, кои точно са, не става ясно дори в момента, а след още 20 или 50 години ще е почти невъзможна идентификацията им, въпреки наличието на съвременни компютри.

Не е много по-различна ситуацията, когато срещу нечие име е отбелязано само „гост“. Такива са обаче документите, които се създават днес, при все че някои от тях по закон остават в архива на театъра за постоянно съхранение. При прелистване на старите и по-новите книжа, човек си задава неволно въпроса: онези, преди нас, повече време ли са имали, по-добре ли са били материално възнаграждавани? Категорично обаче не са били повече на брой лицата, отговарящи за документацията. Не са имали компютри, пишели са с перодръжка или молив, нередко на гърбове от афиши и седмични програми, но определено са имали друго отношение към случващото се и чувство, усет, вкус

към посланието на институцията, уважение към творците и гостите на сцената, мисъл и уважение и към предците, и към идващите след тях.

Досиета на постановките. Най-стари са няколко печатни програми от „Трубадур“, „Севилският бръснар“, „Травиата“ от периода 1927-1930 г. Особено ценни в тях са снимките на артистите; въпреки че са с едър растер и в един цвят, с не особено добро качество на печата, но въпреки това може да се добие представа как е изглеждал този или онзи артист. В този смисъл, това са уникални документи. По-късно, след одържавяването, се оформят папки за всяка една постановка, съдържащи програма, афиш, евентуално плакат, снимки – обикновено от премиерното представление. В някои от тези папки са събрани и афиши за гастроли на известни певци и диригенти в съответната постановка, афиши за дебюти на нови изпълнители. Впоследствие обаче снимките са били вадени от папките – за юбилейни издания, изложби и пр.

От средата на първото десетилетие от новия век⁸, снимките в съответната папка са в хартиени пликосе и на част от тях надписите са само върху пликосете. При преподреждането им впоследствие, много от пликосете са изхвърлени. Вероятно после е правен някакъв опит за идентификация. Към момента голяма част имат надпис с химикалка на гърба към коя постановка и от коя година са. Проблемът е, че са налице доста грешки – снимки от „Добрият човек от Сечуан“ са пръснати сред материалите за три други постановки; Стефка Минева в ролята на Леонора ди Гусман е сигурно доказателство, че цялата серия снимки⁹ е от „Фаворитката“, а не от „Дон „Карлос“, както е написано на гърба и т.н. Подобни случаи отнемат твърде много време и усилия за идентифицирането на персонажите, събиране на информация от дългогодишни артисти, сравняването на декори по кадрите, сверяване по това дали разпознат на снимката артист действително е изпълнявал тази роля и, ако я е изпълнявал, дали това е свързано с тази постановка, защото той напр. е назначен по-късно в театъра или пък към съответната дата отдавна вече не е бил сред живите.

Иначе и от тези папки изскачат изненадващи находки. Такъв е напр. афишът за гостуване на диригента Константин Илиев в „Мадам Бътерфлай“, както и запазен афиш от дебюта на Анна Томова-Синтова на 8 юли 1966 г. като Татяна. Сериозен е проблемът с датирането на афишите: много от тях нямат отбелязана година. Напр.

„12 май, вторник, „Тоска“ с участието на...“

Попаднал в папка с някоя от многото постановки на съответното заглавие, дали действително се отнася за нея? Следва сравняване на постановъчните екипи. Ако съвпадат и те, в списъка на постановките трябва да се провери кога е била премиерата, колко години е издържала съответната постановка и да се търси кога 12 май е бил във вторник през този времеви отрязък. Ако това са десетина афиша, дори не си заслужава да се споменава, но такива са стотици. А освен тях има и отделни програми, както и цели кутии листовки за различни спектакли и концерти с имена на участващите артисти, които чакат да бъдат съотнесени към конкретен сезон, за да бъдат подредени хронологично.

Досиета на артистите са се събирали в минали години. В една-две по случайност останали такива папки са събрани справки за дейността и проявите на конкретни артисти – кога в коя роля са дебютирали, отзиви и рецензии от периодичния печат, награди, отличия, разпределения, творчески командировки, рекламни и информационни материали от гостувания по други сцени и пр. В периода между 2007 и 2010 г.

⁸ По това време се подготвя богато илюстрирано юбилейно издание „80 години Старозагорска опера“, в което премиерите от 1925 до 2005 г. са 272.

⁹ Освен Стефка Минева в конкретния сценичен костюм, се сравняват прически, грим, аксесоари и бижута, елементи от декора, вкл. размер и вид на самите снимки.

обаче тези папки са били премахнати, за жалост. До момента не е изяснено какво се е случило с тях и по чие нареждане.

Отделено е кътче за оцелели през годините оригинални скици на декори и костюми – рисунки на Петър Русков, Венера Наследникова, Мария Трендафилова, Михайлена Найденова, Мария Диманова, Иван Попов, Иван Йорданов, Любомир Цакев, Рада Николова и др. Копия и/или снимки от скици и макети на Димо и Лили Костадинови, Борис Стойнов и Цветанка Петкова-Стойнова са налице към снимковия материал. Няма пълна документация за нито една постановка. За някои са налице проекти за отделни картини/действия, за други – скици за един или повече костюми. Голям проблем е, че не всеки художник е подписвал проектите си и са налични рисунки, които просто „висят“ във въздуха. Само преди година Художествената галерия в града отбеляза подобавашо 100-годишнината от рождението на първия щатен художник (1943-1987) на Старозагорската опера, Петър Русков (1920-1999). Съвместно с проф. Марин Добрев бяха прегледани наличните скици. За експозицията освен други скици, бе избран портрет на мъж в цял ръст, но така и не бе изяснено за кое от поставяните заглавия е бил рисуван. Съвсем наскоро, подреждайки снимки от стари години, се натъкнах на същата фигура в кадър от „Сватбата на Фигаро“ с премиера 27 окт. 1966 г.; портретът е бил част от интериора на сцената, редом до този на Графинята. Една от рисунките е идентифицирана. Но има още много, за които не може да се каже еднозначно нито кой е художникът, нито към кое произведение се отнасят, нито коя е годината. Поне година да имаше, средно пет са премиерните заглавия за сезон, все някак можеше да се отсее кое на кой художник е, за коя творба... Оставяме настрана факта, че на скица с костюм определено на турски войник от XIX век, някой със замах е написал „Тракийски идоли“, но по всичко изглежда, че става въпрос за действие с хилядолетия по-ранно.

Подобен проблем съществува и със снимки от спектакли, които не са били описани навреме, впоследствие някой е мислил, че си спомня, писал е директно с химикалка, само че вече са открити няколко кадъра, които със сигурност са от съвсем други постановки. А това поставя под съмнение всичко, написано с този почерк и по снимките от спектаклите, както и по скиците.

Неколкократно бяха споменати с н и м к и т е. Запазени са различни формати снимки от различни години – чернобели и цветни. Доста от тях са били лепени, мачкани, изрязвани и поокъсани или начупени, мокрени, някои – посивели от прах. От по-старите, които не са описани, само малка част са напълно идентифицирани, подредени по постановки, съответно в папки и/или пликкове. Отделени са папки за снимки от концертни изяви, както и за портретни снимки на артисти и служители, останали сред листите по различни поводи. Би било чудесно, ако на няколко години към списъчния състав на служителите в театъра се прилага и папка с портретни снимки. Обяснението, че има снимки на сайта на Операта, не решава този въпрос, защото на сайта има (или би трябвало да има) снимки на действащия в конкретен момент състав. В някои юбилейни издания са публикувани списъчни състави, но без снимки на всички от тях. Въпреки това тези списъци създават представа за числеността на оркестър, хор, балет, солисти, административен и технически персонал.

Няколко класъора с н е г а т и в и очакват по-добри времена, когато да бъдат сканирани и обработени, за да се види какво изобщо има в тях. Предадени са в театъра от фотографа Неделчо Чобанов през 2005 г. във връзка с 80-годишнината на Старозагорската опера и неговата авторска изложба за този юбилей. Експонираните тогава фотоси сега са по стените на коридорите в административната част на сградата.

Любопитна „находка“ са два микрoфилма с партитури. Едната от тях е на „Таис“ (според написаното на етикета) и е в оригинална кутийка на ORWO. „Таис“ е поставяна в Стара Загора през 1965 и през 1984 г.

Около началото на новия век директорът Александър Марулев закупува необходимия проектор и спектаклите на театъра са със субтитри на български език. Субтитрите са на д и а п о з и т и в и, по-късно се прилагат по-съвременни компютърни методи. Оцелелите, но ненужни вече диапозитиви, са събрани, подредени по заглавие и по номера и са прибрани в кутии. Сравнително малко са изгубените и повредените, т.е. липсващите номера.

В архивохранилището се съхраняват по 2-3 броя от ю б и л е й н и т е и з д а н и я на Старозагорска опера, м о н о г р а ф и и на проф. д. изк. Розалия Бикс (Бикс 2001/Viks 2001; Бикс 2009/Viks 2009; Бикс 2001a/Viks 2001a) и д-р Емилия Жунич (Жунич 2019/ Zhunich 2019; Жунич 2020/ Zhunich 2020), Сборник материали от творчески конференции (Каракостова 2008/Karakostova 2008), проведени в рамките на ФОБИ (Фестивал на оперното и балетното изкуство). Предадени са за съхранение част от н а г- р а д и т е, получени от колектива на Операта, поздравителни адреси по случай годишнини и премиери. Няма запазена документация за връчваните от Театъра награди на ФОБИ напр., липсват и копия от плакетите. Два различни плакета могат да се видят в Русе, във витрина на последния етаж на Музея. Уредниците информират, че са били връчени на Русенската опера, тя ги е предоставила на етнографите, те пък са решили да ги изложат в експозицията. В последните дни на 2020 г. в хранилището постъпи копие на статуетката, връчвана (също в рамките на ФОБИ) на носителките на н а ц и о н а л - н а т а н а г р а д а „Х р и с т и н а М о р ф о в а“: Анна Томова-Синтова (1983 г.), Евдокия Здравкова-Хорозова (1987 г.), Стефка Минева (1993 г.), Веселина Кацарова (1995 г.) и Гена Димитрова (1997 г.) (Жунич 2020, 240-256/ Zhunich 2020, 240-256). Въпросното копие предизвика интерес у Христо Христов и журналистическо разследване, което изясни доста спорни до този момент въпроси.

Прибрани са около 100 видеокасети с документални з а п и с и н а с п е к т а к - л и; липсата на техника и подробни описи обаче не позволява да се отбележи какво точно има на лентите, а и с какво качество са записите. От около десетилетие записите се правят на CD и DVD, също прибрани и подредени в кутии по хронология.

Към последните постъпления в Архива на операта се отнасят програми от спектакли, предадени от пенсионирани колеги и от любители на оперното изкуство. Независимо от законодателството и нормативната уредба, наличието или липсата на помещението, сграда, условия за съхранение и т.н., оцелялото архивно богатство красноречиво говори за хората и отношението им към институцията. В някои периоди към досиетата на постановките са добавяни и грижливо датирани изрезки с отзиви от периодиката, тук-там се срещат скици на диригента за разположението на хористите по сцената, записки на режисьор или помощник-режисьора и пр.; за други периоди, ако въобще е създавана папка, тя е твърде оскъдна – 1-2 бройки от програмата или една листовка.

През изтеклата година редица спектакли и концерти бяха отлагани неколнократно заради противоепидемиологичните мерки за сигурност. Интересът към архива на Операта обаче като че ли нараства от страна на обществеността. Със сигурност за това допринасят и репортажите и публикациите на Мила Маринова от Радио Стара Загора, Христо Христов от „Монитор“ и „Старозагорски новини“, Росица Ранчева от Dolap.bg, д-р Румяна Лечева, кореспондент на БТА, документалният филм за рода Фетваджиеви в предаването на БНТ „Джинс“, част от който е заснет в архивохранилището на Операта, както и публикации по темата в социалните мрежи.

ЛИТЕРАТУРА

- Бикс 2001: *Бикс*, Розалия. Оперният театър на Димитър Димитров, Стара Загора (Biks 2001: *Biks, Rozalia*. Operniyat teatar na Dimitar Dimitrov. Stara Zagora).
- Бикс 2009: *Бикс*, Розалия. Фестивалът и неговото „златно време“. 40 години Фестивал на оперното и балетното изкуство – Стара Загора. Стара Загора (Biks 2009: *Biks, Rozalia*. Festivalat i negovoto zlatno vreme. 40 godini Festival na operното i baletното izkustvo – Stara Zagora. Stara Zagora).
- Бикс 2001а: *Бикс*, Розалия. Дванайсетте отминали. Нататък? Международен конкурс за млади оперни певци „Борис Христов“. София: Факел (Biks 2001: *Biks, Rozalia*. Dvanaysette otminali. Natatak? Mezhdunaroden konkurs za mladi operni pevtsi “Boris Hristov“. Sofia: Fakel).
- Драганов 1970: *Драганов*, Никола. Оперното дело в Стара Загора. София: Наука и изкуство (Draganov 1970: *Draganov, Nikola*. Operното delo v Stara Zagora. Sofia: Nauka i izkustvo).
- Жунич 2019: *Жунич*, Ема. Най-добрият Луд гидия. 100 години от рождението на Миньо Минев. Витал Джи ЕООД, С. (Zhunich 2019: *Zhunich, Ema*. Nai-dobriyat Lud gidiya. 100 godini ot rozhdenieto na Minyo Minev. Vital Dzhi EOOD., S.).
- Жунич 2020: *Жунич*, Емилия. Фестивали за музикалносценични изкуства. Концепции, метаморфози, реализации. ИИИЗк., БАН. София (Zhunich 2020: *Zhunich, Emilia*. Festivali za muzikalnostsenichni izkustva. Kontseptsii, metamorfozi, realizatsii. IASp BAS. Sofia).
- Каракостова 2008: *Каракостова*, Румяна (съставител). Музикалният театър – проекции във времето. Сборник с доклади и документи от Втора творческа среща и теоретична конференция Стара Загора, 7-9 юни 2007. Институт за изкуствознание, БАН. София (Karakostova 2008: *Karakostova, Rumyana*. Muzikalniyat teatar – proektsii vav vremeto. Sbornik s dokladi i dokumenti ot Vtora tvorcheska sreshta i teoretichna konferentsia Stara Zagora, 7-9 juni 2007. Institut za izkustvoznanie. Sofia).
- Петков 1975: *Петков*, Моньо. Народна опера Стара Загора в юбилейната 1975 година. ДИ „Септември“, 80 с. (Petkov 1975: *Petkov, Monyo*. Narodna opera Stara Zagora v yubileynata 1975 godina. DI Septemvri, 80 p.).
- Христов 2020: *Христов*, Христо. Преди 65 години. Кмет-дипломат поръчал реплика на Ла Скала за Стара Загора. Пожар наврѣх празника на града на 5 октомври 1990-а опустошил уникалната сцена, 12,8 млн лв. струвал ремонтът. Монитор, 17 март 2021; <https://www.monitor.bg/bg/a/view/kmet-diplomat-porychal-replika-na-la-skala-za-stara-zagora-255209> (Hristov 2020: *Hristov, Hristo*. Predi 65 godini. Kmet-diplomat porachal replika na La Skala za Stara Zagora. Pozhar navrah praznika na grada na 5 oktombvri 1990-a opustoshil unikalnata stsena, 12,8 mln lv. struval remontat. Monitor, 17 mart 2021; <https://www.monitor.bg/bg/a/view/kmet-diplomat-porychal-replika-na-la-skala-za-stara-zagora-255209>